

RAJONINIO MOKINIŲ PIEŠINIŲ KONKURSO „PIEŠIU KALBĄ: SENIEJI ŽODŽIAI IR NAUJAŽODŽIAI“, SKIRTO LIETUVIŲ KALBOS DIENOMS, NUOSTATAI

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Rajoninio mokinių piešinių konkurso „Piešiu kalbą: senieji žodžiai ir naujažodžiai“ (toliau – Konkursas) sąlygos nustato tikslus, reglamentuoja reikalavimus konkurso dalyviams, konkurso organizavimo, darbų vertinimo ir nugalėtojų apdovanojimo tvarką.

2. Konkursas skiriamas lietuvių kalbos dienoms paminėti. Kviečiame kurti ir išreikšti idėjas savo kūrybiniuose darbuose, kuriuose atsispindėtų senieji žodžiai ir naujažodžiai (informacinis priedas).

3. Konkurso organizatorius – Kėdainių dailės mokykla ir Kėdainių rajono savivaldybės administracija.

II SKYRIUS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

4. Konkurso tikslas – įtraukti mokinius į aktyvią kūrybinę veiklą, skatinant dailės kalba išreikšti savo santykį su lietuvių kalba.

5. Konkurso uždaviniai:

5.1. lavinti mokinių kūrybiškumą;

5.2. ugdyti gebėjimą meninėmis priemonėmis išreikšti savo požiūrį, mintis.

III SKYRIUS KONKURSO VYKDYMO LAIKAS

6. Konkursas vykdomas: nuo 2024 m. sausio 15 d. iki 2024 m. kovo 15 d.

IV SKYRIUS DALYVIAI

7. Konkurse kviečiame dalyvauti bet kokio tipo, pavaldumo Kėdainių miesto ir rajono mokyklų mokiniai. Konkursas skirtas integruotoms lietuvių kalbos ir dailės pamokoms.

Konkurso dalyviai skirstomi į 3 amžiaus grupes:

7.1. I amžiaus grupė – 7–10 metų;

7.2. II amžiaus grupė – 11–14 metų;

7.3. III amžiaus grupė – 15–18 metų.

V SKYRIUS KONKURSO ORGANIZAVIMAS

8. Konkurso dalyviai registruojasi (atsiunčia užpildytą 1 priedą) iki 2024 m. vasario 19 dienos el. paštu ginakaukliene@gmail.com.

9. Darbai konkursui pristatomi iki 2024 m. kovo 1 d. į Kėdainių dailės mokyklą adresu: Paeismilgio g. 12A, Kėdainiai.

10. Darbo antroje pusėje turi būti priklijuoda kūrybinio darbo kortelė: autoriaus vardas, pavardė, amžius, vaizduojamas žodis sakinyje, frazeologizme, posakyje, atstovaujama mokykla, mokytojo (jeigu padėjo rengtis konkursui) vardas, pavardė, kontaktiniai duomenys (nuostatų 2 priedas).

11. Konkurso koordinuoja Gina Kaukliene, el. paštas ginakaukliene@gmail.com.

12. 2024 m. sausio 30 d. 15 val. Daugiakultūriame centre vyks prof. Jolantos Zabarskaitės paskaita „Senieji žodžiai ir naujažodžiai“.

13. Iš kiekvienos amžiaus grupės darbų vertinimo komisija atrinks po 5 geriausius (iš viso 15 darbų), kurių autoriai bus apdovanoti laureato diplomais, atminimo dovanomis renginio metu, kuris vyks Kėdainių rajono savivaldybės Mikalojaus Daukšos viešojoje bibliotekoje 2024 m. kovo 15 dieną. Kviečiami į šį renginį dalyviai bus informuoti papildomai. Taip pat bus atrinkti 20 įdomiausių ir temą atitinkančių darbų, kurie bus eksponuojami parodoje.

14. Konkurso darbų paroda vyks nuo 2024 m. kovo 15 d. iki balandžio 15 d. Kėdainių rajono savivaldybės Mikalojaus Daukšos viešojoje bibliotekoje, Didžiosios Rinkos aikštė 4, Kėdainiai. Vėliau – Kėdainių rajono savivaldybėje.

15. Konkurso rezultatai, nugalėtojų apdovanojimo vieta ir laikas skelbiami svetainėse <https://www.kedainiai.lt> ir <https://www.kedainiai.rvb.lt/> ir www.daile.kedainiai.lm.lt, taip pat vietinėje žiniasklaidoje.

VI SKYRIUS DARBŲ REIKALAVIMAI

16. Piešiniuose vaizduojami žodžiai turi būti norminiai, teiktini (žodynuose nenorminiai, neteiktini žymimi taip × (pvz., senieji žodžiai ×ābaras, ×kabāčikas ir pan.).

17. Konkursui galima pateikti darbus, atliktus įvairia technika (akvarele, guašu ir kt.).

18. Darbai atliekami A3 formato lapuose (30 x 42 cm).

19. Vertinami tik individualūs mokinių darbai.

VII SKYRIUS LAIMĖTOJŲ NUSTATYMAS IR DARBŲ VERTINIMAS

20. Konkurso darbus vertins Kėdainių dailės mokyklos direktoriaus įsakymu sudaryta ir patvirtinta vertinimo komisija.

21. Vertinimo kriterijai:

21.1. temos atskleidimas;

21.2. kūrybiškumas ir originalumas;

21.3. išmonė, drąsa, logika;

21.4. technikos pasirinkimas ir panaudojimas.

VIII SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

22. Konkursui sukurti darbai nebus grąžinami. Konkurso organizatoriai pasilieka teisę be atskiro autoriaus sutikimo ir neatlygintinai atsiųstus darbus fotografuoti ir nurodę jų autorystę naudoti konkurso viešinimui, publikuoti internetinėje erdvėje.

23. Konkursui pateikti darbai negali būti nukopijuoti – už autoriaus teisių pažeidimus pagal galiojančius teisės aktus atsako darbus atsiuntę konkurso dalyviai.

24. Dalyvavimas šiame konkurse reiškia autoriaus sutikimą ir pritarimą visoms konkurso sąlygoms.

„Piešiu kalbą: senieji žodžiai ir naujažodžiai“

Mieli mokiniai ir mokytojai,

Ar kada nors pagalvojote, kokį vaidmenį pasaulyje atlieka kalba? Mes paprastai atsakome, kad bendraujame kalbos dėka. Tai tiesa. Bet žvelkime giliau. Kas kalboje yra tokio, kad mes ja galime bendrauti? Atsakymas labai paprastas – kalba yra žodinė pasaulio kopija. Viskas, kas yra mus supančioje aplinkoje – visi daiktai, visi žmonės, visi gyvūnai ir augalai, dangaus kūnai, gamtos reiškiniai turi savo pavadinimus, išreikštus žodžiais. Mes žodžiais galime pavadinti bet kokį veiksma, kurį atliekame, visus mums žinomus reiškinius, įvykius ir procesus. Maža to, turime žodžių, kuriais apibūdiname, įvertiname tai, ką matome, ir tai, ką jaučiame. Mes turime žodžių, kad suskaičiuotume tai, kas yra aplink mus. Mes galime žodžiais įvardinti savo jausmus ir papasakoti apie savo svajones. Žodžius turi net tai, ko nėra tikrovėje, bet ką sukuria mūsų vaizduotė. Kitaip sakant, kalba, gyvenimas ir žmogus yra neatsiejami.

Kaip vyksta mūsų gyvenimas? Jis nė minutei nesustoja, nuolat kinta. Keičiamės mes – mūsų kūnai – mes augame, stiprėjame, jei norime – keičiasi mūsų išvaizda, pavyzdžiui, nusikerpame plaukus, įsiveriame auskarą. Kiekvieną akimirką vis daugiau sužinome apie pasaulį ir tampame protingesni, nes mokomės, skaitome, žiūrime filmus, naršome internete. Keičiasi ir išorinis gyvenimas – seni daiktai, procesai, įpročiai ir net papročiai išnyksta, vietoje jų atsiranda nauji. Tai vyksta nenutrūkstamu srautu. Ir labai gerai, kad nenutrūkstamu, nes jeigu šis pasaulio įvardijimo procesas nutrūktų – kalba mirtų.

Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad kalboje žodžiai, kurie pavadina mus supantį pasaulį, taip pat keičiasi. Vieni žodžiai pasensta ir yra nebevertojami. Bet nuolat atsirandą naujų. Kalbininkai senus, nebevertojamus arba vartojamus tik kaip istorijos terminus žodžius pavadino archaizmais ir istorizmais. Naujus žodžius – kurie ateina į kalbą su naujais daiktais ir reiškiniais – pavadino naujažodžiais.

ARCHAIZMŲ IR ISTORIZMŲ yra labai daug didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“. Šis žodynas yra rašytas beveik šimtą metų ir – ohoho – turi dvidešimt tomų.

©Teresė Paulauskytė

Archaizmai – tai žodžiai, kurie nebevertojami, nes a) arba atsirado kitas žodis pavadinti tą patį dalyką pavyzdžiui, *kabaras* „rankena“, b) arba tiesiog nebeliko to daikto, vietos, patiekalo, reiškinio mūsų gyvenime, pavyzdžiui, *ledrūsis* „ledų prikrautas rūšys“. Dalis iš kasdieninės vartosenos išnykusių žodžių liko istorijos vadovėliuose, grožinės literatūros kūriniuose, pavyzdžiui, *tijūnas* „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valsčiaus, apskrities valdytojas – kunigaikščio vietininkas“ arba muziejų eksponatų etiketėse, pavyzdžiui, *kėbla* „sukaltas iš dviejų pagalių įtaisas arklui uždėti“. Pastarieji žodžiai dar vadinami istorizmais. Be to, į archaizmų pasaulį pasitraukė ir daug vaizdingų, „spalvotų“ žodžių, pavyzdžiui, *babaliuoti* „niekus kalbėti, bambėti“.

Daugiau senų žodžių pavyzdžių: *valkos* – rogės; *ankerys* – sudygęs grūdas; *augyvė* – motina, *auklė*, *įščios*, *augalas*, *augyvė*; *augojas* – laukinis serbentas; *berklai* – lieptas, *būrioti* – srėbti, *pliaupti*; *čiūtė* – kankorėžis; *dangojus* – užtiesalas, *uždangalas*; *delka* – meškerė, *vambra*, *lūpa*, *burna*, *snukis*,

kas daug šneka, plapys, kas vampso, vėplinėja, vėplys, žioplys; varvas – lašas; veliuoka – vaiduoklis, šmėkla, velnias, piktoji dvasia, mirusio žmogaus siela, vėlė; ventarinė – pilvas.

NAUJAŽODŽIAI – tai su naujais daiktais ir reiškiniais į kalbą ateinantys žodžiai. Jie ateina iš ten, kur sukuriamas arba įvardijamas naujas įrankis, procesas, reiškinys. Pavyzdžiui, dvinaris naujažodis yra mūsų mėgstamos *žaidimų konsolės* pavadinimas. Taip pat mes vis labiau pažįstame kitas kultūras, nes ir daug keliaujame, ir dirbame svetur, ir nuolat naršome internete, todėl mūsų kalbos žodynas pasipildo pavadinimais iš kitų kultūrų. Sutikite, juk daugelis pamėgome itališką desertą, į mūsų virtuves atėjusį su itališku žodžiu, – *panakotą*. Naujus žodžius sukuria ir išradingi Lietuvos žmonės. Juk smagu *Helovyną* pavadinti naujažodžiu *Šmėklinės*.

Iškyla du įdomūs klausimai:

1. Ką daryti su archaizmais, nes truputį gaila vaizdingų, į praeitį nugrimstančių žodžių?
2. Kaip elgtis su naujažodžiais – ar juos palikti tokius, kokie jie atėjo iš kitų kalbų, tik pridėti lietuvišką galūnę, ar sugalvoti jiems lietuviškus atitikmenis?

Tai sudėtingi klausimai, nes tikrai ne visus archaizmus reikia gaivinti, ir ne visus svetimos kilmės naujažodžius reikia keisti lietuviškais. Bet juk yra tokių senų žodžių, kuriuos Jūs, mieli moksleiviai ir moksleivės, visgi galite pabandyti atgaivinti, piešiniu perteikti jų prasmę, pavartojimą sakinyje, frazeologizme. O galbūt kažkoks naujas žodis labai įstrigo ir norite jį nupiešti.

Ką Jums reikės padaryti, jei norėsite atgaivinti senovišką žodį?

Pirmas žingsnis. Susirandate senovišką, nebevartojamą žodį internetiniame „Lietuvių kalbos žodyne“ <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>. Ieškoti labai lengva. Įveskite į paieškos lauką bet kokį skiemenį ir patys nustebsite, kiek jums nežinomų, įdomių žodžių pasiūlys žodynas. Jums tereikės panagrinėti jų aprašus ir išsirinkti tą, kuris pažadins jūsų kūrybiškumą. Tik nesirinkite neteiktinų žodžių. Žodynuose nenorminiai, neteiktini žymimi taip × (pvz., senieji žodžiai ×ābaras, ×kabāčikas ir pan.

Sakykim, randame tokį dar nelabai seną žodį **ežia**. Žodynas Jums pateiks, kad pirmutinė jo reikšmė yra *rėžio ar lauko riba, siena*. Kita reikšmė – *lysvė*. Rasite ir sakinių, kurie iliustruoja šias reikšmes. Rasite ne tik šias tiesiogines reikšmes, bet ir šiuos žodžius pavartotus posakiuose, frazeologizmuose. Štai pasakymas *ežiomis eiti* reiškia *valiūkauti, neklausyti*, o pasakymas *ežiomis ateiti* reiškia *apsigyventi kur, jokio turto neatsinešant* (Kaip ežiom atėjo, taip ežiom ir išeis); *pačiam pasisiūlyti į darbą* (Nesitikėk iš to piemenio gero, ką ežiom atėjo). Pasakymas *ežiomis išeiti* reiškia *palikti namus, nieko nepasiimant ar pabėgant*.

Piešti vien tik *lysvę* turbūt būtų neįdomu. Gal įdomiau būtų kažką sukurti žodžių junginiui *ežiomis eiti*, t. y. *valiūkauti, neklausyti*? Kitoje piešinio pusėje tada ir reiktų užrašyti *ežiomis eiti* – *valiūkauti, neklausyti*.

Kitas pavyzdys seno žodžio – **vambra**. Pirmiausia žodynas rodo jo reikšmę *lūpa, burna, snukis*. Piešti lūpas turbūt būtų neįdomu. Bet... žodyne randame kelis sakinius, kurie iliustruoja šią reikšmę *Duočiau par vambras; Kai gausi par vambra, tai nutils, Duok tokiam per vambra; Akys plačios it torielkos, vambros storos it pavalkai, nosis pakumpusi*. O tokie sakiniai gali pažadinti Jūsų kūrybiškumą ir nupiešite įdomų piešinį. Kitoje piešinio pusėje ir dalyvio kortelėje taip ir užrašykite. *Vambra. Akys plačios it torielkos, vambros storos it pavalkai, nosis pakumpusi*. Žinosime, kad iliustravote šitą sakinuką, šį žodį. Dar viena šio žodžio reikšmė – *kas vampso, vėplinėja, vėplys*. Sakiniai: *Vambra, kurs nieko neišmano ir tyli; Jei ką biški liurbiškai padirbo, sake, eik eik, vambra; Oi, koks aš buvau vambra tavęs, Vincetai, neklausydama; Vampsos kaip Plioterio vambra. Nestovėk kaip vambra, nusitverkis darbo; Ko slankioji kaip vambra, ar pavogti nori ką?* Šie sakinukai irgi gali būti pavaizduoti, kaip tik Jūsų vaizduotė norės.

Ką darom su naujažodžiais?

Pirmiausia susirandam žodyne, t. y. Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne <https://ekalba.lt/naujazodziai/naujienos>. Tik atsidarius šią bazę, iškart naujienose pamatau žodį **atsisėdukas**. Jis paaiškintas taip: *pagalvėlė ar kilimėlis atsisėsti gamtoje ar kitose nepritaikytose patogiai sėdėti vietose*. Yra pateikti keli sakiniai, kuriuose tie žodžiai pavartoti. Štai vienas jų: *Atplyšusio kilimėlio gabalo skautai neišmeta. Dažniausiai su savimi nešiojasi, kartais virves prie jų prisitvirtina ir šikniukais, pašikniukais, atsisėdukais vadina*. Štai kitas *Šilti, nerti/velti atsisėdukai/pošikniukai, pagaminti iš natūralios vilnos, neleis nušalti mūsų ir mūsų mažylių užpakaliukams*.

Įveskite į paieškos lauką bet kokį skiemenį ir pamatysite, kiek „iškris“ įdomių naujadarų

Štai žodis – **draugoteka**. Tai virtuali draugų susitikimo vieta (bibliotekų sukurta programėlė vaikams ir paaugliams). Pavartotas žodis šiame sakinyje *Pradedama veikti Kauno, Klaipėdos ir Panevėžio regionų bibliotekų vaikams skirta programėlė „Draugoteka“, penktadienį pranešė Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės biblioteka. „Taip „Draugoteka“ atliks ir terapinę funkciją – nepamokslaudama, neįkyriai vaikui ar paaugliui parodys, kaip ir kur gali ieškoti pagalbos, atsakymų į rūpimus klausimus“*, – teigė R. Gvozdiene.

Sriubokėliai – burokėlių sriuba. Vienas iš pateiktų sakinių: *Pusryčiai: 200g kvietinės košės su 100g šaldytų braškių; pietūs: sriubokėliai su dž. grybais, 25g j. duonos.*

Baisuomenė – pilna ydų visuomenė.

Randame bazėje ir tokį žodį – **skrolinti**. Bet... pastabose paaiškinta, kad tai nenorminis, neteiktinas žodis. Tad tokių nesirinkite piešti. Nebent... Jūs pabūsite kūrėjais ir rasite šiam žodžiui gražų lietuvišką pavadinimą. Jums reikės nupiešti daiktą arba veiksmą, kuris vadinsis Jūsų pasiūlytu nauju žodžiu. Beje, šis žodis susijęs su nauju žodžiu **slankjuostė**.

Taigi pieškite senus gražius lietuviškus žodžius, pieškite naujadarus!

Bus vertinama Jūsų:

- išmonė,
- drąsa
- logika.

SĖKMĖS!

Rūta Švedienė, Kėdainių rajono savivaldybės kalbos tvarkytoja

**RAJONINIO MOKINIŲ PIEŠINIŲ KONKURSO „PIEŠIU KALBĄ: SENIEJI ŽODŽIAI IR
NAUJAŽODŽIAI“**

DALYVIO ANKETA

1.	Autoriaus vardas, pavardė	
2.	Amžius	
3.	Vaizduojamas žodis	
4.	Ugdymo įstaigos pavadinimas, klasė	
5.	Darbo vadovo vardas, pavardė, telefonas, el. paštas.	

RESPUBLIKINIO MOKINIŲ PIEŠINIŲ KONKURSO „PIEŠIU KALBĄ: : SENIEJI ŽODŽIAI IR NAUJAŽODŽIAI “ Kūrybinio darbo kortelė	
Autoriaus vardas, pavardė	
Amžius	
Vaizduojamas žodis	
Ugdymo įstaigos pavadinimas, klasė	
Darbo vadovo vardas, pavardė, telefonas, el. paštas.	